

Misbruik in religieuze organisaties

Het ongeloof kan hardnekkig zijn

misbruik

Door **Annette Wiesman**
Foto: **pexels.com CC**

In het kielzog van het onderzoek naar misbruik binnen de katholieke kerk volgden berichten over seksueel grensoverschrijdend gedrag in een hele rij andere religieuze gemeenschappen. Vaak werden signalen van misbruik lange tijd genegeerd en slachtoffers niet geloofd. Hoewel alle min of meer gesloten organisaties die neiging hebben, blijkt er binnen religieuze organisaties meer risico op ontkenning van misstanden te zijn.¹

In 2011 bracht de commissie Deetman haar rapport uit over seksueel misbruik in rooms-katholieke instellingen tussen 1945 en 2010. De conclusie luidde dat in die periode tussen de tien en twintigduizend kinderen zijn misbruikt door medewerkers van deze instellingen. De commissie stelde de doofpotcultuur aan de kaak: het feit dat er wel signalen van misbruik waren, maar dat die zelden leidden tot nader onderzoek. ‘Van onwetendheid bij kerkelijke bestuurders was geen sprake’, aldus de commissie. Nu, acht jaar later, is duidelijk dat seksueel misbruik ook in andere religieuze organisaties voorkomt. Er verschenen de afgelopen jaren berichten over misbruik in de pinkstergemeente, de hervormde kerk, de protestantse kerk, de oud-katholieke kerk, bij scientology, de Jehovah’s getuigen en de boeddhisten.²

Kan overal voorkomen

Geen organisatie die met kinderen werkt, blijft ervoor gespaard. Of, zoals Corinne Dettmeijer, voormalig Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen zei: ‘Seksueel geweld is niet alleen van alle tijden, het kan ook overal voorkomen: in zorg- en jeugdzorginstellingen, in de kinderopvang, in religieuze instellingen en op sportverenigingen: overal waar kinderen zijn. Juist daarom is een maatschappijbrede en integrale benadering hard nodig om kinderen beter te beschermen.’

Dat illustreerde de commissie-Samson, die onderzoek deed naar seksueel misbruik van kinderen die door de staat in instellingen waren geplaatst. De commissie toonde zich in haar eindrapport geschokt door de aard, duur en frequentie van de

misbruikgevallen. ‘Het personeel mist signalen van seksueel misbruik’, concludeerde ze in 2012. Net als bij misbruikaffaires binnen de katholieke kerk deden de eindverantwoordelijken – niet alleen bij de jeugdzorgorganisatie in kwestie, maar ook bij de overheid – te weinig om inzicht te krijgen in de aard en omvang van het probleem. Dat roept de vraag op: zijn er verschillen in de manier waarop religieuze en niet-religieuze organisaties met signalen van seksueel misbruik omgaan? Wat zijn overeenkomsten en specifieke risicofactoren?

Als religie een instituut wordt

Hoogleraar kerkgeschiedenis Paul van Geest schreef in september 2018 in *NRC* dat, kijkend naar de geschiedenis, seksueel misbruik eigenlijk overal dreigt waar religie een maatschappelijk instituut wordt. Daarom is de katholieke kerk wereldwijd nog lang niet klaar met de misbruikschandalen, voorspelt hij. ‘Het is een patroon dat je door de eeuwen heen ziet. Als een religie zich institutionaliseert, invloed en macht krijgt en het middenveld beheerst, zie je dat die gaat zondigen tegen de regels die ze zelf heeft gesteld. Want een gouden regel van de kerkgeschiedenis is: je kunt het zo gek niet bedenken of iemand heeft dat wel gedaan.’ Als religies worden geïnstitutionaliseerd – denk aan scholen, weeshuizen, ziekenhuizen, kortom, de zuil – groeit volgens hem de kans op misbruik. Potentiële plegers merken dat ze er makkelijk hun gang kunnen gaan. ‘De kerk krijgt gezag toebedeeld en bepaalde types glippen door de mazen van het net.’ In combinatie met de sterke hiërarchie van de katholieke kerk leidde dat jarenlang tot het wegduiken van de verantwoordelijken. In september 2018 berichtte *NRC* dat de helft van de Nederlandse bisschoppen misbruikzaken in de doofpot stopte. De commissie-Deetman schreef: ‘Van onwetendheid van bisschoppen en andere kerkelijk bestuurders over de problematiek van seksueel misbruik was geen sprake. (...) De maatregelen die tegen plegers werden genomen hadden vooral het karakter van interne maatregelen zoals overplaatsen, met vervroegd emeritaat sturen of (tijdelijk) op non-actief stellen.’

Gradaties van afhankelijkheid

‘Wat de organisaties waar misbruikschandalen spelen met elkaar gemeen hebben, is de afhankelijkheidsrelatie tussen slachtoffers en degenen die er werken’, zegt Victor Jammers, bestuurder van Slachtofferhulp Nederland. Zijn organisatie verleent momenteel hulp aan slachtoffers van seksueel misbruik in sportclubs. Eerder deden ze dat voor slachtoffers van misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk en de jeugdzorg. Toedekken is een mechanisme dat je vaker ziet in gemeenschappen die getroffen worden door misbruikschandalen. ‘In de eerste

plaats speelt de beslotenheid van de betrokken organisaties een rol. Daarnaast hebben de plegers vaak een vorm van macht of autoriteit. Hun slachtoffers zijn in zekere zin aan ze overgeleverd. Natuurlijk zijn er gradaties: de wereld van de katholieke kerk, bijvoorbeeld, is meer gesloten dan die van de sport. In een instelling voor jeugdzorg is die beslotenheid nog sterker, waardoor er meer mogelijkheden zijn om het misbruik lang te verbergen.’

Sektes: overschrijden van grenzen

Hoe meer besloten de gemeenschap, hoe makkelijker het is om misbruik te plegen. Neem bijvoorbeeld de Jehovah’s getuigen, een christelijk genootschap met zo’n dertigduizend Nederlandse leden. ‘Seksueel misbruik is onlosmakelijk verbonden met sektes’, stelt Frances Peters. Zij groeide zelf op tussen de Jehova’s getuigen en begeleidt mensen die zijn opgegroeid in dwingende groeps culturen. ‘De structuur van de sekte bevordert het misbruik. Seksueel misbruik is eigen aan de groeps cultuur van sektes en de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Het is een systeem waarin mensen zich onderwerpen aan de zorg die de leiding zou moeten geven. Je maakt deel uit van een systeem, en wie daarvan afwijkt, wordt gecorrigeerd.’ Wat doet het met mensen om deel uit te maken van zo’n gesloten setting? ‘Je wil te allen tijde de goedkeuring van de groep’, zegt Peters. ‘Je bent er niet tegen bestand als anderen je grenzen overschrijden. Daar kan een pedofiel makkelijk gebruik van maken.’ Als er sprake is van misbruik, wordt dat intern afgehandeld: mannelijke ouderlingen treden op als rechter. Aangifte doen Jehova’s getuigen zelden: het eigen rechtssysteem weegt zwaarder dan het gewone, ‘wereldse’ strafrecht. De laatste jaren lijkt dat wat te verschuiven, maar, zegt Peters, ‘vaak weten plegers zich er toch onderuit te wiebelen.’

Meldpunten grote kerken

Mede naar aanleiding van het onderzoek van de commissie-Deetman werd in 2011 een tijdelijk onafhankelijk meldpunt ingesteld voor seksueel misbruik binnen de Rooms-Katholieke Kerk, dat in december 2018 werd opgeheven. Slachtoffers die seksueel misbruik meemaken kunnen tegenwoordig terecht bij het algemene Rooms-Katholieke Meldpunt Grensoverschrijdend Gedrag. Daarnaast beheren de andere grote religieuze organisaties in Nederland sinds 2001 het meldpunt seksueel misbruik in pastorale relaties (SMPR), dat specifiek gericht is op seksueel misbruik binnen de kerk. Aangesloten zijn de Protestantse Kerk, de Remonstrantse Broederschap, de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, de Doopsgezinde Broederschap, Vrije Evangelische Gemeenten, de Zevende-dag Adventisten, de Evangelische Broedergemeente en het Leger des Heils.

Canoniek recht

Meldpuntfunctionaris Liesbeth Sanders van het R.K. Meldpunt Grensoverschrijdend Gedrag begeleidt ook slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag en parochies waar dit speelt. 'Bij een aanranding of verkrachting adviseer ik altijd aangifte te doen. Bij minderjarigen is dat verplicht, maar bij volwassenen stel ik me terughoudend op: ik ga ze niet een strafrechtelijk traject induwen.' Ze informeert altijd de bisschop of een hogere overste van een congregatie over een melding. Een strafrechtelijke veroordeling zal zeer zwaarwegend belastend bewijs vormen in een canonieke strafprocedure, maar ook als er geen aangifte wordt gedaan, zijn er maatregelen mogelijk, zegt ze. 'Denk aan een tijdelijke schorsing of een uithet-ambt-zetting.' Ook adviseert Sanders wel eens coaching, supervisie of daderhulpverlening bij De Waag, een ggz-expertisecentrum dat is gespecialiseerd in de behandeling van mensen met grensoverschrijdend of strafbaar gedrag. Of de pleger kan terugkeren hangt af van de ernst van de zaak. 'Als het alleen om een ongepaste aanraking gaat, kan het misschien wel, maar niet wanneer er iets ernstigers aan de hand is.'

Daders geweerd

'Sinds de commissie-Deetman is er heel veel in de cultuur van de katholieke kerk veranderd', zegt Sanders. 'Eerst was er ongemak, maar ik vind dat er daarna grote stappen zijn gezet in openheid: er is veel meer aandacht voor preventie gekomen.' Tegenwoordig wordt van priesters, diakens of pastoraal werkers niet alleen een verklaring omtrent gedrag (VOG) gevraagd, maar vindt er ook een scherper antecedentenonderzoek plaats dan voorheen. De kans dat daders elders weer opnieuw beginnen zoals dat voorheen kon voorkomen, is daardoor flink afgenomen. En zit de hiërarchische structuur van de katholieke kerk openheid niet in de weg? Volgens Sanders kan een sterke structuur juist een voordeel zijn bij preven-

tie. Bovendien weet de Nederlandse katholieke kerk ook een eigen koers te varen, zoals blijkt uit de manier waarop zij met misbruikgevallen naar buiten treedt. 'In het buitenland is veel belangstelling voor onze aanpak: de vertalingen van onze regelingen zijn niet aan te slepen.'

Conflicterende loyaliteiten

Oud-predikant Riek van Haeringen is werkzaam als adviseur bij het meldpunt SMPR. Zij wordt ingeschakeld door gemeenten binnen de protestantse kerk als die te maken krijgen met seksueel grensoverschrijdend gedrag van medewerkers. 'Dat kan een predikant zijn, organist, koster, ouderling of vrijwilliger', zegt Van Haeringen. 'Wanneer een klacht binnenkomt, ontstaat er binnen een gemeente vaak paniek of onzekerheid. Een geloofsgemeenschap is een soort grote familie. Als de pleger een sleutelpositie heeft, is het iemand waarmee mensen zich erg verbonden voelen. Vaak ontstaan er conflicterende loyaliteiten. Er wordt gezegd: "Ach, hij was zo aardig", of: "Ze zal het wel uitgelokt hebben.'" De rode lijn van haar advies: zorg dat de benadeelde goede begeleiding krijgt van een vertrouwenspersoon (bijvoorbeeld van het meldpunt), maar ook voor de beschuldigde moet er aandacht zijn. 'Met pastorale begeleiding, liefst van buiten.' Daarnaast heel belangrijk, volgens de hulpverlener: het organiseren van bijeenkomsten, om te zorgen dat de emoties in de gemeenschap een plek krijgen.

Elders aan de slag

Hoewel alles goed geregeld is op papier, kunnen er een paar zaken beter, vindt Van Haeringen. Ten eerste heeft de Protestantse Kerk Nederland wel daderbeleid ontwikkeld voor predikanten die schuldig zijn bevonden, maar blijken zij daar vrij makkelijk onderuit te kunnen komen. 'Stel, een predikant wordt drie jaar geschorst door het college van opzicht – ons kerkelijk tuchtrecht. In die tijd moet hij therapie volgen om inzicht te krijgen in wat er gebeurd is. Maar meestal onttrekken daders zich daaraan en solliciteren ze naar een plek elders.' Degenen die ook strafrechtelijk veroordeeld zijn en uit hun ambt zijn gezet kunnen niet meer in de kerk terecht, maar wel bijvoorbeeld als geestelijk verzorger in een ziekenhuis. Degenen die alleen door het regionale, kerkelijke 'college van opzicht' zijn veroordeeld, kunnen daarna gewoon in een andere provincie aan de slag, omdat er geen landelijke uitwisseling van deze gegevens is. Eigenlijk zou er een soort interne VOG moeten komen, vindt Van Haeringen.

Zwijgen uit angst en schaamte

Hoewel religieuze sektes natuurlijk veel geslootener zijn dan bijvoorbeeld jeugdzorg- of sport-

organisaties, zien we sommige reflexen rondom kindermisbruik ook daar terug. Zoals het vaak lange zwijgen van slachtoffers. Vaak komen zij pas jaren na dato met hun verhaal naar buiten. Schaamte, schuldgevoel en angst voor de consequenties zijn daarbij de belangrijkste motieven. Dat merkte ook onderzoeker Katinka Lünemann van het Verwey-Jonker Instituut, die voor de commissie-Samson het toezicht in de jeugdzorg onderzocht. ‘Uit onze gesprekken met klachtencommissies bleek dat kinderen het lastig vinden om over seksueel misbruik of seksuele intimidatie te praten. Misbruik begint vaak sluimerend: in het begin kan al die aandacht gezellig zijn, maar na een tijdje is het niet meer fijn. Daar schamen slachtoffers zich na afloop voor. Bovendien hebben ze vaak bij anderen gezien wat de consequenties zijn in dit soort gevallen: er is paniekvoetbal, je wordt niet geloofd – vooral als de pleger een charismatische directeur of groepsleider is, is die angst groot – of je wordt naar een andere groep overgeplaatst. Dus waarom zouden slachtoffers over hun ervaringen vertellen?’

Groepsidentiteit beschermen

Daarbij speelt ook de *framing* door plegers van het misbruik een rol. ‘Plegers willen de ander graag laten denken dat ze het misbruik hebben uitgelokt of eraan hebben meegewerkt’, zegt Jammers. ‘Ik heb gesprekken gevoerd met slachtoffers, die daardoor soms tientallen jaren na het misbruik nog kampen met schuldgevoel.’ Plegers schrikken niet terug voor manipulatie en chantage, waarmee ze inspelen op angsten van hun slachtoffers. In pleeggezinnen wordt bijvoorbeeld bedreigd: ‘Als je erover praat, moet je naar een tehuis.’ Plegers weten hun autoriteit vaak goed uit te spelen. Dat is bij uitstek het geval bij de Jehovah’s getuigen, vertelt Peters. ‘Plegers zijn vaak mensen die de

regels kennen en weten hoe ze die naar hun hand kunnen zetten. Dat varieert van psychologische en emotionele chantage tot puur dreigen.’ De angst van het slachtoffer voor ongeloof bij de buitenwereld is helaas reëel. ‘Met name bij de commissies Samson en Deetman hoorden wij voorbeelden van slachtoffers die hun verhaal destijds aan hun ouders vertelden, maar niet geloofd werden’, zegt Jammers. ‘Dan wordt het gevoel van eenzaamheid alleen maar groter. En je laat het slachtoffer definitief in de steek.’ Ongeloof is een reactie die overal voorkomt waar seksueel misbruik van minderjarigen aan de kaak wordt gesteld. Volgens Peters is het een kwestie van cognitieve dissonantie, die nodig is voor het beschermen van de groepsidentiteit. ‘Je ontkent het verwarrende feit dat het misbruik vlak voor je neus gebeurt: dit kan ik niet rijmen met mijn beeld van mijn organisatie, dus moet het liggen aan de slachtoffers.’

Kerken: meer empathie nodig

‘Wat bij ons beter kan, is dat we het slachtoffer meer voorop zouden moeten stellen’, zegt Sanders. ‘Soms wordt er te formeel gereageerd op een klacht of aangifte. Dan wordt er heel afstandelijk gezegd: ik verwijs u door naar het meldpunt en de klachtenregeling.’ Slachtoffers moet je altijd persoonlijk benaderen, is haar overtuiging. ‘Vaak zijn de intenties goed. Een bestuur wil niet het doofpotverwijt, en wil daarom vooral alles volgens de regels oplossen. Dan krijg je brieven met formuleringen als “u dient”.’ Ook Van Haeringen vindt dat er meer empathie betoond zou mogen worden aan het slachtoffer. ‘Uit onderzoek is gebleken dat mensen die een melding hebben gedaan van seksueel grensoverschrijdend gedrag verdwijnen uit de gemeente of bedanken als kerklid. Ze krijgen toch vaak het gevoel dat zij erop worden aangekeken dat dit gebeurd is.’ Een ander onwenselijk fenomeen

Meldpunten

SMPR (www.smpr.nl)

Bij het meldpunt seksueel misbruik in pastorale relaties (SMPR) zijn aangesloten: de Protestantse Kerk, Remonstrantse Broederschap, de Doopsgezinde Broederschap, de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, Vrije Evangelische Gemeenten, de Zevende-dag Adventisten, de Evangelische Broedergemeente en het Leger des Heils.

SMKR (meldpuntmisbruik.nl)

Het Meldpunt Seksueel Misbruik in Kerkelijke Relaties (SMKR) is als een onafhankelijke stichting opgericht door de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde kerken, de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, de Hersteld Hervormde Kerk en de voortgezette Gereformeerde Kerken.

Rooms-Katholiek Meldpunt Grensoverschrijdend Gedrag

(www.meldpuntmisbruikrkk.nl)

Het meldpunt voor (alle vormen van) grensoverschrijdend gedrag in de Rooms-Katholieke Kerk Nederland.

Vertrouwenspersoon Boeddhistische Unie Nederland (boeddhisme.nl/organisatie/externe-vertrouwenspersoon)

De Boeddhistische Unie Nederland heeft een externe vertrouwenspersoon aangesteld voor ongewenste omgangsvormen.

Reclaimed Voices (reclaimedvoices.org)

Onafhankelijk Meldpunt slachtoffers van seksueel misbruik bij de Jehovah’s Getuigen.

Stichting Gedragscode Leidinggevenden (www.sgl-platform.nl)

Pinkstergemeente en andere evangelische gemeenten.

Onafhankelijk meldpunt sektes (www.sektesignaal.nl)

Vertrouwsplek bij misstanden binnen gesloten groepen, gestart op initiatief van het ministerie van Veiligheid en Justitie.

vindt de hulpverlener het aandringen op vergeving bij slachtoffers. ‘Dat vergeving erbij hoort is een religieuze overtuiging. Maar daar moet je mee oppassen: het is niet aan de omstanders om de dader te vergeven, maar aan het slachtoffer. En je kunt de benadeelde niet verplichten om te vergeven. Vaak worden ze onder druk gezet om de boel glad te strijken, alsof het niet gebeurd is. Dat is funest. Vooral als de dader niet oprecht om vergeving heeft gevraagd.’

Morele superioriteit

Volgens meldpuntmedewerkers Sanders en Van Haeringen hebben religieuze organisaties één belangrijk risicofactor met elkaar gemeen: de combinatie van een gesloten cultuur en sterke machtsverhoudingen. Van Haeringen: ‘Dat zie je bij Jehova’s getuigen, maar het speelt ook in onze (protestantse) kerk. Neem bijvoorbeeld een lokale gemeente die erg gericht is op de dominee als centrale figuur. Hoe meer gezagsdragers op handen gedragen worden, hoe eerder seksueel grensoverschrijdend gedrag zich voordoet. Dat kan samenhangen met de gesloten cultuur, maar dat hoeft niet. Wij constateren vaak dat juist de charismatische figuren de aangeklaagden zijn, degenen die op een voetstuk geplaatst worden.’

Een andere valkuil die typisch is voor religieuze organisaties is de overtuiging van morele superioriteit. Het kan wringen om enerzijds uit te dragen dat je met mooie dingen bezig bent, en anderszins regelmatig te verwijzen naar het loket voor seksueel misbruik. Sanders herkent dat gevoel: ‘In ons veilige wereldje gebeurt dat niet, dat is de boze buitenwereld. Als mensen zeggen: hier gebeuren alleen maar goede dingen, gaan bij mij de alarmbellen rinkelen. Maar bij ons in de katholieke kerk zijn de ogen nu wel goed geopend, we hebben een enorm proces doorgemaakt.’ Van Haeringen vult aan: ‘Hoe meer gesloten een organisatie, hoe meer het ideaal van morele verhevenheid hoog wordt gehouden. Dat merk ik in het klein ook wel in gemeenten, dat mensen om die reden extra geschokt kunnen zijn. “En hij kan het zo goed zeggen”, hoor je dan.’

Nooit seksueel misbruik uitsluiten

In een zwijg- en afrekencultuur vindt er eerder seksueel misbruik plaats. Een open dialoog over de omgang met seksualiteit is belangrijk, zeggen deskundigen. Slachtofferhulp Nederland roept slachtoffers op om met hun verhaal naar voren te komen. Jammers: ‘Bij een persoon die je vertrouwt, of dat nu binnen de organisatie is, bij ons of bij de politie. Het allerslechtste wat je kunt doen is het verhaal bij je houden. De tweede belangrijke oproep die wij doen is: sta als organisatie open voor dit soort signalen en ga er op een verstandige manier mee om. Neem maatregelen om het te

voorkomen, en als het desondanks toch gebeurt, zorg dan dat het slachtoffer bij iemand terecht kan. Dat geldt ook voor werknemers die misbruik bij collega’s signaleren. Een vertrouwenspersoon moet wel kunnen handelen: als het verhaal daar stopt, heb je er niks aan. Tegelijkertijd moeten organisaties seksueel misbruik vanaf het hoogste niveau expliciet benoemen als onwenselijk. Nooit denken: bij ons komt dat niet voor.’

Overeenkomsten en verschillen

In zowel religieuze als niet-religieuze organisaties kan, kortom, een relatief gesloten cultuur heersen. In beide kan er sprake zijn van machtsverhoudingen en sterke afhankelijkheidsrelaties, waarbij slachtoffers die zich uitspreken, vaak niet door hun omgeving geloofd worden.

Als we inzoomen op religieuze organisaties, springen de sterke hiërarchie en groepsloyaliteit op. De morele superioriteit die wordt uitgedragen, nodigt eerder uit tot ontkennen. Deze factoren leidden in het verleden keer op keer tot het in de doofpot stoppen van misbruiksituaties, waarbij plegers ongestraft bleven en soms elders weer verder konden. Inmiddels is er in de grote kerkgemeenschappen in Nederland veel veranderd. Er is een betere screening van nieuwe medewerkers, zowel van professionals als vrijwilligers, er zijn meldpunten en slachtoffers en plegers krijgen begeleiding. Wel ontbreekt het nog vaak aan empathie voor de slachtoffers, zodat die zich soms nog onbegrepen voelen. Daarnaast is de screening landelijk niet overal waterdicht.

In alle organisaties is het nodig om de preventie en aanpak van seksueel misbruik te blijven benoemen en vooral niet te denken dat zoiets in de eigen organisatie niet zal voorkomen. ●

Noten

1. Dit artikel is een bewerking van een artikel over seksueel misbruik in gesloten organisaties, dat eerder verscheen in *Augeo Magazine*, tijdschrift voor veilig opgroeien. Voor de totstandkoming van dit artikel werden aanvullende interviews gehouden.
2. Zie bijvoorbeeld: de pinkstergemeente: ‘Deze kerk dekte jarenlang misbruik toe. Lisa leefde met de gevolgen’ op decorrespondent.nl; gereformeerde kerk: ‘Protestantse dominees stopten seksueel misbruik in doofpot’ op volkskrant.nl; hervormde kerk: ‘Hervormde kerk komt slachtoffers seksueel misbruik tegemoet’ op trouw.nl; protestantse en evangelische kerken: ‘Driehonderd meldingen van seksueel misbruik bij protestanten’ op trouw.nl; oud-katholieke kerk: Oud-Katholieke Kerk over misbruik: ‘We hebben bewust weggekeken’ op volkskrant.nl; boeddhisten: ‘Seksueel misbruik bij boeddhisten in Nederland’ op nos.nl; scientology: ‘De kerk weet van niets’ op spaink.net en Jehova’s getuigen: ‘Misbruik Jehovah’s Getuigen’ op trouw.nl.

Annette Wiesman is journalist en tekstschrijver.